

Determination of the right to health and the right to health in scientific literature and legislative acts

Визначення права на здоров'я та права на охорону здоров'я в науковій літературі та законодавчих актах

Olena Terzi

Key words:

right to health care, right to health, medical law, legislative definition.

Ключові слова:

право на охорону здоров'я, право на здоров'я, медичне законодавство, законодавче визначення.

Постановка проблеми. Конституційне встановлення права на здоров'я та права на охорону здоров'я є базовою основою правового регулювання суспільних відносин у медичній сфері і зумовлює активне та ґрунтовне розроблення цих понять науковцями. Більшість із них акцентують увагу на вагомості права на здоров'я для довготривалого життя людини як важливої умови економічного та соціального розвитку суспільства, національної безпеки держави. Зазначене потребує з'ясування змісту дефініцій «право на здоров'я» та «право на охорону здоров'я», їх співвідношення, аналізу достатності використання в медичному законодавстві.

Стан розроблення. Аналіз наукових праць показує, що права людини на здоров'я й охорону здоров'я досліджуються досить ґрунтовно. Конституційні права людини у сфері здоров'я розглядають В. Москаленко, О. Сосніна, О. Пунда, Ю. Швець, З. Черненко. Загальні питання прав людини в галузі охорони здоров'я досліджують З. Гладун, К. Головачова, І. Сенюта, С. Стеценко, В. Стеценко, Я. Радиш. Проблеми здоров'я як правової категорії вивчають Н. Болотіна, А. Захарова, Б. Логвиненко, О. Пелагеша, Л. Самілик, О. Солдатенко, Т. Тихомирова, Я. Шатковський. Медичну термінологію у сфері охорони та захисту прав людини розробляють В. Дудка, В. Лещенко, В. Ковригіна, І. Солоненко, І. Рожкова, О. Шамич.

Водночас зазначимо, що погляди науковців щодо понять «право на здоров'я» і «право на охорону здоров'я» є дискусійними. Значно менше уваги приділяють фахівці аналізу правових норм про право на здоров'я в законодавчих актах.

Мета статті – здійснити дослідження наукових поглядів про право на охорону здоров'я та право на здоров'я, стан їх законодавчого визначення.

Виклад основного матеріалу. Права людини у сфері охорони здоров'я – це передбачені міжнародними і внутрішньодержавними нормативно-правовими актами положення, які гарантують людині охорону здоров'я та надання медичної допомоги в разі появи захворювання¹. Право на здоров'я як одне з найважливіших соціальних прав людини ґрунтовно розглядається науковцями в таких аспектах: право на здоров'я і право на охорону здоров'я.

Право на охорону здоров'я визначають Т. Грузєва, Г. Іншакова, В. Ковригіна, В. Москаленко, М. Мороз, З. Скалецька, О. Пунда, О. Черних, О. Шамич та ін.

В. Ковригіна наводить таке визначення: право на охорону здоров'я – це система закріплених та охоронюваних державою адміністративно-правових норм, якими врегульовано відносини щодо споживання природного блага – здоров'я, спрямованих на самостійне або за допомогою інших осіб збереження, зміцнення, розвиток та (у разі порушення) відновлення максимально досяжного рівня фізичного та психологічного стану організму людини².

¹ Общие положения и классификация прав человека в сфере охраны здоровья. URL: <http://topknowledge.ru/zashchita-prav-potrebitelej-meditsinskikh-uslug/3928-4.html>.

² Ковригіна В. Адміністративно-правовий аспект права на охорону здоров'я. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2016. № 2. С. 130.

О. Черних право на охорону здоров'я громадян визначає як систему заходів політичного, економічного, правового, соціального, культурного, наукового, медичного, санітарно-протиепідемічного (профілактичного) характеру, що здійснюються органами державної влади, місцевого самоврядування, організаціями, їх посадовими особами й іншими особами, громадянами з метою профілактики захворювань, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я, соціального благополуччя кожної людини, підтримки її довголітнього активного життя, надання їй медичної допомоги³.

О. Шамич характеризує право людини на охорону здоров'я як загальносоціальне (природне) явище, можливість людини використовувати всі соціальні, насамперед державні, засоби, спрямовані на збереження, зміцнення, розвиток та, у разі порушення, відновлення максимально досяжного рівня фізичного та психічного стану її організму⁴.

З. Скалецька розуміє це право як право особи на збереження і розвиток фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини за максимальної біологічно можливої індивідуальної тривалості життя⁵. Право встановлюється правовими нормами, тому, якщо йдеться про визначення будь-якого права, його обов'язково потрібно визначати через відповідні правові норми.

Аналіз наведених понять дозволяє нам зробити висновок про широке та вузьке розуміння науковцями поняття «право на охорони здоров'я». Більш доцільним, на наш погляд, є широке тлумачення.

У науковій літературі розглядається і право особи на охорону здоров'я і право особи на здоров'я. На доказ правомірності використання терміна «право на здоров'я» Б. Тобес наводить три аргументи: 1) цей термін є найкращим з погляду відповідності міжнародним документам і угодам; 2) він частіше вживається на міжнародному рівні; 3) допомагає усвідомити, що йдеться не тільки про охорону здоров'я, а й про право на низку умов, без яких неможливе здоров'я, як-от доступ до чистої питної води і здорова екологічна обстановка⁶. Невід'ємною частиною права на здоров'я визначають: право на гарантований доступ до системи охорони здоров'я; право на інформацію про чинники, що впливають на здоров'я; право на медично-соціальну допомогу; право на особливу охорону здоров'я громадян, зайнятих окремими видами шкідливих професій; громадян, які постраждали через надзвичайні ситуації, вагітних матерів, інвалідів, дітей⁷.

Право на здоров'я науковці розглядають у різних аспектах. А. Романова досліджує суб'єктний компонент забезпечення права людини на здоров'я, до складу якого вона відносить державу, суспільство, людину. Держава виконує такі функції: 1) економічну, за допомогою якої забезпечується фінансування галузі охорони здоров'я; 2) політичну (гарантується державна безпека, бо здоров'я окремої людини і населення загалом належить до об'єктів національної безпеки); 3) соціальну (задовольняються потреби населення в галузі надання медичної допомоги, соціального захисту тощо); 4) ідеологічну (підтримується здоровий спосіб життя); 5) екологічну (охороняється навколишнє природне середовище, яке впливає на здоров'я населення); 6) охоронну (охороняються права і свободи людини).

Другим суб'єктом забезпечення права людини на здоров'я є суспільство, яке, відповідно до історичного, культурного й економічного розвитку, формує вимоги до якісного забезпечення права людини на здоров'я, а також є не лише гарантом прав і свобод людини та громадянина, а ще й суб'єктом їх безпосереднього забезпечення. Людина як суб'єкт забезпечення аналізованого права формує персональні вимоги щодо реалізації права на здоров'я, які зумовлені її реальними потребами⁸.

³ Черних А. Конституционное право граждан на охрану здоровья и проблемы его реализации в Российской Федерации: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. М., 2012. С. 6.

⁴ Шамич О. Поняття та структура природного права людини на охорону здоров'я. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. 2014. № 11. С. 87.

⁵ Скалецька З. Співвідношення права на охорону здоров'я та права на медичну допомогу. Наукові записки. Юридичні науки. 2009. Т. 90. С. 93.

⁶ Тобес Б. Право на здоровье. URL: http://krotov.info/libr_min/19_t/ob/es_01.htm.

⁷ Гнатик Е. Право на здоровье как концептуальная основа международного медицинского права. Евразийский юридический журнал. 2015. № 2. С. 48–52.

⁸ Романова А. Система забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні. Форум права. 2012. № 2. С. 599–602.

В юридичній літературі розглядаються такі актуальні питання, як регламентація права на охорону здоров'я в міжнародних нормативно-правових актах⁹; система забезпечення права людини на здоров'я¹⁰; структура природного права, тобто система тих можливостей (елементів), що відображають змістовну конкретизацію зазначеного права людини та зв'язки між ними¹¹, напрями забезпечення прав людини на здоров'я¹².

Науковцями висловлюються різні думки щодо вживання термінів «право на здоров'я» та «право на охорону здоров'я». В. Москаленко, Т. Грузева, Г. Іншакова під час розгляду їх вживання в таких міжнародних документах, як: Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція про права дитини, Європейська соціальна хартія, Хартія основних прав Європейського Союзу, Конституція Європейського Союзу й інших, а також у національних конституціях держав, ухвалених у 80–90 рр. минулого століття, зазначають, що ці терміни фактично аналогічні¹³. Ю. Назарко погоджується з висловленою в юридичній літературі думкою, що термін «право на здоров'я» є аналогом поняття «право на охорону здоров'я»¹⁴. Ю. Швець зауважує, що хоча поняття «право людини на здоров'я» і «право людини на охорону здоров'я» семантично близькі, вони мають суттєві значеннєві відтінки та відмінності. Право людини на здоров'я охоплює широкий спектр явищ і практик, пов'язаних зі здоров'ям. До цього спектра безпосередньо належить і право на охорону здоров'я. Тому право людини на охорону здоров'я доцільно розглядати як частину права людини на здоров'я¹⁵.

Право на здоров'я і право на охорону здоров'я розмежовує О. Пунда. Право на здоров'я він тлумачить як особисте немайнове право людини (фізичної особи), сукупність різного роду правомочностей, пов'язаних із регулюванням відносин зі здійснення споживання блага здоров'я – самостійно чи за допомогою інших осіб у сфері приватного життя, що продовжується упродовж всього життя. Право на охорону здоров'я, за його визначенням, є сукупністю правових норм, що регулюють відносини щодо збереження, підтримки та зміцнення здоров'я¹⁶.

Медичне законодавство, як показує його аналіз, тлумачення права на охорону здоров'я не містить. Однак у ст. 6 Основ законодавства про охорону здоров'я визначено зміст цього права, що передбачає: а) життєвий рівень, зокрема їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання здоров'я людини; б) безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище; в) санітарно-епідемічне благополуччя території і населеного пункту, де проживає людина; г) безпечні і здорові умови праці, навчання, побуту та відпочинку; г) кваліфіковану медичну допомогу, зокрема, вільний вибір лікаря, вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій і закладу охорони здоров'я; д) достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я і здоров'я населення, про наявні та можливі чинники ризику та їх ступінь також та ін. (у статті зазначено 15 пунктів)¹⁷.

У медичному законодавстві також немає визначення терміна «право на здоров'я». Але таке право встановлене прямо чи опосередковано в декількох законодавчих актах, а саме в законах України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 р., «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть із ВІЛ» від 12 грудня 1991 р.,

⁹ Москаленко В., Грузева Т., Іншакова Г. Регламентація права на охорону здоров'я у міжнародних нормативно-правових актах. Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення): матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 17–18 квітня 2008 р., м. Львів. С. 200.

¹⁰ Романова А. Система забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні. Форум права. 2012. № 2. С. 599–602.

¹¹ Шамич О. Поняття та структура природного права людини на охорону здоров'я. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. 2014. № 11. С. 88.

¹² Медичне право України: підр. / за заг. ред. С. Стеценка. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. С. 54.

¹³ Москаленко В., Грузева Т., Іншакова Г. Регламентація права на охорону здоров'я у міжнародних нормативно-правових актах. Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення): матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 17–18 квітня 2008 р., м. Львів. С. 189–190.

¹⁴ Назарко Ю. Міжнародно-правові стандарти права на охорону здоров'я. Альманах міжнародного права. 2017. Випуск 18. С. 72.

¹⁵ Швець Ю. Зміст конституційного права особи на охорону здоров'я. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 8. С. 137.

¹⁶ Пунда О. Поняття та зміст права на здоров'я. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2003. № № 3–4. С. 82.

¹⁷ Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 № 2801–XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

«Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 р., «Про донорство крові та її компонентів» від 23 червня 1995 р.

Розглянемо зміст відповідних норм права зазначених законів. Декілька статей про право людини, яка захворіла на вірус імунодефіциту людини (далі – ВІЛ), містить Закон України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть із ВІЛ» від 12 грудня 1991 р.

У ст. 6 цього Закону встановлено право особи на тестування з метою виявлення ВІЛ, умови та порядок його проведення. Таке право мають як громадяни України, так і іноземці й особи без громадянства, які постійно проживають в Україні, а також особи, які звернулися за наданням статусу біженця та яким надано статус біженця в Україні, інші іноземці й особи без громадянства, які на законних підставах тимчасово перебувають на території України. Зазначене право також включає право вказаних осіб на одержання кваліфікованої консультації до і після тестування, право на повторне проведення безоплатного тестування.

Вказаною статтею встановлено умови тестування осіб віком від 14 років і старше, дітей віком до 14 років та осіб, визнаних встановленим законом порядком недієздатними. Окремі права щодо тестування неповнолітніх та недієздатних мають їхні батьки та законні представники. Це право на присутність під час такого тестування й ознайомлення з його результатами із зобов'язанням забезпечити збереження конфіденційності даних про ВІЛ-статус осіб, інтереси яких вони представляють.

У ст. 7 Закону встановлено право особи отримати повідомлення про результати тестування на ВІЛ та післятестову консультацію, проте не прямо, а опосередковано (особі повідомляється про результати тестування, особа має бути поінформована про профілактичні заходи, необхідні для підтримки її здоров'я). Вважаємо, що ця стаття має бути більш конкретизована: особа має право на отримання результатів тестування та право на інформацію про профілактичні заходи, необхідні для підтримання її здоров'я.

У ст. 13 Закону встановлено право людей, які живуть із ВІЛ, на безперешкодне ознайомлення з інформацією про стан свого здоров'я, що зберігається в закладах охорони здоров'я; такі особи мають право бути поінформованими про послуги із забезпечення необхідної їм психологічної, соціальної та правової підтримки і, за бажанням, одержати таку підтримку в спосіб, що не зумовить розкриття їхнього ВІЛ-статусу¹⁸.

У результаті аналізу Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 р. зауважимо, що в ньому лише двічі прямо вказується на права громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, це: для осіб, які належать до першої категорії, – право вільного вибору санаторно-курортного закладу у випадках, вказаних Законом (п. 4 ст. 20), для забезпечення громадян, які евакуювані, відселені (відселяються) або самостійно переселилися (переселяються), жилими приміщеннями – право на індивідуальне житлове будівництво з позачерговим одержанням земельних ділянок (п. 4 ст. 32)¹⁹. Водночас Закон містить значний перелік для таких громадян пільг та компенсацій, відповідно до якого громадяни повинні бути ними забезпечені. Зауважимо, що нинішня система надання пільг критикується в юридичній літературі, фахівці вказують на її недосконалість, відсутність єдиних нормативів на пільгове споживання послуг²⁰, пільги можуть бути безпідставно зупинені, змінені, скасовані. Тоді як права та свободи особи є невідчужуваними та непорушними, кожен має право захищати своє життя та здоров'я, право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. ст. 22, 27, 49 Конституції України)²¹.

На наш погляд, Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 р. потребує доопрацювання та більш чіткої вказівки на права постраждалих громадян у ст. ст. 20, 21, 22, 30 Закону.

¹⁸ Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть із ВІЛ: Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972–XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>.

¹⁹ Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28 лютого 1991 р. № 796–XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12>.

²⁰ Кравченко М. Основні підходи до реформування системи пільг в Україні. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnicтво/2010/2010_03\(6\)/10kmvspu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnicтво/2010/2010_03(6)/10kmvspu.pdf).

²¹ Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

У деяких законах України право на здоров'я встановлено досить обмежено. Так, у п. 2 ст. 6. Закону України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 р. встановлено право особи на одержання і використання конфіденційних відомостей про стан психічного здоров'я та надання їй психіатричної допомоги. Таке право має як сама особа, так і її законний представник²². На наш погляд, особа, яка потребує психіатричної допомоги, повинна мати також законодавчо визначені права на психіатричний огляд, амбулаторну психіатричну допомогу, стаціонарну психіатричну допомогу, безоплатність надання психіатричної допомоги, здійснення всіх видів експертиз щодо психічного стану й ін.

Аналіз змісту Закону України «Про донорство крові та її компонентів» від 23 червня 1995 р. свідчить про недостатньо чітке встановлення в ньому прав донорів. Так, у р. II «Права, обов'язки донора, гарантії та пільги, які надаються йому» включено ст. ст. 8–13, якими встановлюється: захист державою прав донора; пільги, що надаються донорам; додаткові пільги, що надаються донорам у зв'язку із систематичним безоплатним здаванням крові та її компонентів; пільги, що надаються донорам-військовослужбовцям та курсантам військових навчальних закладів; умови надання посвідчення донора та його статусу, нагородження; пільги для осіб, які мають статус Почесного донора України та обов'язки донора²³. Статті, в якій прямо встановлювалися би права донорів (не пільги, а права) у р. II зокрема та в Законі взагалі немає.

Висновки. Аналіз наукових поглядів щодо визначення права на охорону здоров'я людини свідчить про їхню неоднозначність, одними фахівцями ототожнюється це право із правом на здоров'я, іншими розмежовується. Вважаємо доцільним розглядати право людини на охорону здоров'я як частину права людини на здоров'я.

Розгляд низки законів України на предмет визначення права на охорону здоров'я та права на здоров'я дозволив зробити висновок про відсутність законодавчого трактування цих термінів. Вважаємо необхідним доповнення ст. 1 медичного законодавства визначенням права на здоров'я, а також більш чітке та пряме встановлення цього права в законах України.

Анотація

Здійснено дослідження наукових поглядів щодо визначення права на охорону здоров'я та права на здоров'я. Проаналізовано низку законів України із цього питання. Зроблено висновок про необхідність включення у медичне законодавство правової норми про права людини на здоров'я.

Summary

The research on the definition of the right to health care and the right to heal this studied. A number of laws of Ukraine on this issue is analyzed. The conclusion on the necessity of incorporating into the medical legislation the human rights law on health is made.

Використана література:

1. Общие положения и классификация прав человека в сфере охраны здоровья. URL: <http://topknowledge.ru/zashchita-prav-potrebitelej-meditsinskikh-uslug/3928-4.html>.
2. Ковригіна В. Адміністративно-правовий аспект права на охорону здоров'я. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2016. № 2. С. 123–133.
3. Черних А. Конституционное право граждан на охрану здоровья и проблемы его реализации в Российской Федерации: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. М., 2012. 20 с.
4. Шамич О. Поняття та структура природного права людини на охорону здоров'я. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. 2014. № 11. С. 75–92.

²² Про психіатричну допомогу: Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1489-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14>.

²³ Про донорство крові та її компонентів: Закон України від 23 червня 1995 р. № 239/95-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/239/95-%D0%B2%D1%80>.

5. Скалецька З. Співвідношення права на охорону здоров'я та права на медичну допомогу. Наукові записки. Юридичні науки. 2009. Т. 90. С. 91–93.
6. Тобес Б. Право на здоров'я. URL: http://krotov.info/libr_min/19_t/ob/es_01.htm.
7. Гнатик Е. Право на здоров'я як концептуальна основа міжнародного медичного права. Євразійський юридический журнал. 2015. № 2. С. 48–52.
8. Романова А. Система забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні. Форум права. 2012. № 2. С. 599–602.
9. Москаленко В., Грузева Т., Іншакова Г. Регламентация права на охорону здоров'я у міжнародних нормативно-правових актах. Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення): матеріали II Всеукраїнської науково практичної конференції, 17–18 квітня 2008 р., м. Львів. С. 186–201.
10. Медичне право України: підр. / за заг. ред. С. Стеценка. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 507 с.
11. Назарко Ю. Міжнародно-правові стандарти права на охорону здоров'я. Альманах міжнародного права. 2017. Вип. 18. С. 70–77.
12. Швець Ю. Зміст конституційного права особи на охорону здоров'я. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 8. С. 135–138.
13. Пунда О. Поняття та зміст права на здоров'я. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2003. № № 3–4. С. 79–84.
14. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801–XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
15. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть із ВІЛ: Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972–XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>.
16. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28 лютого 1991 р. № 796–XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12>.
17. Кравченко М. Основні підходи до реформування системи пільг в Україні. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_03\(6\)/10kmvsru.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_03(6)/10kmvsru.pdf).
18. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
19. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1489–III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14>.
20. Про донорство крові та її компонентів: Закон України від 23 червня 1995 р. № 239/95-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/239/95-%D0%B2%D1%80>.

Olena Terzi,

*Candidate of Legal Sciences, Associate Professor
of Bioethics and Philosophy Department
Odessa National Medical University*